

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 711.455:338.48(497.4Dobrna)
664.71(497.4Dobrna)

Prejeto: 17. 6. 2014

Vito Hazler

dr., izredni profesor za področje etnologije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Zavetiška 5, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: vito.hazler@ff.uni-lj.si

Mlini ob potoku Temnjaški vrec v Lokovini pri Dobrni

IZVLEČEK

Dobrna z okolico je daleč naokrog že dolgo znana po izvirih termalne vode in zdraviliškem turizmu. Zadnja desetletja se oživlja starodavno vinogradništvo, iz na videz nepomembnih lokalnih gospodarskih okvirov pa izstopa zanimanje za mlinarstvo ter vse bolj živahno pohodništvo in kolesarjenje po slikoviti pokrajini. Posebnost okolice Dobrne so številni manjši potoki in rečice, ob katere so domačini postavljali mline, žage in kovačije. Večina teh hišnih ali obrtniških obratov je prenehala delovati v 50. in 60. letih 20. stoletja. Ohranila se jih je le peščica, še največ na območju Lok, Jansškovega sela in Lokovine zahodno od Dobrne. V t. i. »dolini mlinov« se je od enajstih poznanih lokacij fizično ohranilo le šest mlinov, nekateri že v razvalinah, drugi samo z mlinskimi stavbami, a le pri Vovkovih sta se mlina ohranila v celoti – tisti najstarejši, ki je bil domnevno nekoč celo grajski, danes ponovno obratuje.

KLJUČNE BESEDE

Dobrna, Temnjaški vrec, dolina mlinov, kulturna dediščina, kulturni turizem, turizem, vodni mlin, nadlivno kolo, mlinski mehanizem, stope

ABSTRACT

MILLS ON THE TEMNJAŠKI VRELEC STREAM AT LOKOVINA PRI DOBRNI

Dobrna with its surroundings has long been known for its thermal springs and spa tourism. Over the last decades, traditional viticulture has been experiencing a revival and within seemingly unimportant local economic frameworks there has been a growing interest in milling industry as well as in the increasingly popular hiking and cycling through the picturesque landscape. One particularity of the Dobrna area is the numerous streams and rivulets, which the local inhabitants lined with mills, sawmills and forges. Most of these domestic or craft manufacturing plants ceased to operate in the 1950s and 1960s, with only a small number having been preserved to date, mostly around Loke, Jansko Selo and Lokovina, west of Dobrna. In the so-called »valley of mills«, only six water mills have been physically preserved in eleven known locations, some already lying in ruins and others with merely mill buildings still left standing. Only the two Vovko mills have been preserved in their entirety – the oldest one, which was once supposedly a castle mill, has been restored and is now fully operational.

KEY WORDS

Dobrna, Temnjaški vrec, valley of mills, cultural heritage, cultural tourism, tourism, water mill, water wheel, mill mechanism, stamps

Uvod

Dobrna z okolico je več stoletij znana po izvirih termalne vode in zdraviliškem turizmu, zato je bila že v preteklosti vključena v pregledne¹ ali tematske predstavitve² vse bolj uglednega zdraviliškega in turističnega kraja, njegovih sakralnih posebnosti,³ zgodovine⁴ in predvsem umetnostne dediščine.⁵ V 20. stoletju je Dobrna z okolico postala zanimiva tudi z drugih zornih kotov, saj se pojavlja turizem sodobnih razsežnosti – iz nekdanjega Zdravilišča Dobrna za ženske bolezni so nastale sodobne Terme Dobrna, vabljive za domače in tuje goste. Toda vzporedno s termalnim se v kraju in okolici razvijajo tudi druge oblike turizma, ki vse bolj temeljijo na programih kulturnega turizma ter spoznavanju naravne in kulturne dediščine. Zanimivo postaja starodavno vinarstvo v sodobni preobleki, razgibana narava daje neizmerne možnosti pohodništva in kolesarjenja,⁶ iz na videz nepomembnih lokalnih gospodarskih okvirov pa izstopa zanimanje za nekdanje mlinarstvo⁷ in druge oblike gospodarskega prizadevanja v bližnji in nekoliko oddaljenejši okolici.⁸

Okolica Dobrne je s svojim širšim zaledjem razpeta med razgibano hribovje južnih pobočij Paškega Kozjaka (1272 m), Vinske gore (806 m) in Kurnikovega vrha (948 m) na zahodu in Stenice (1091 m) na vzhodu. Proti severu hribovje prehaja v južno pogorje Pohorja, kjer se izpod kopastih Kobuja (1313 m), Volovice (1455 m), Turna (1463 m) in Kraguljišča (1454 m) razvejano in na skoraj vse strani neba stekajo vodovja Mislinje, Oplotnice, Dravinje in Hudinje, ki si pot do dolin utirajo skozi soteske, že v preteklosti idealne za postavitev številnih vodnih mlinov in žag, danes pa mesto za nekaj deset malih hidroelektrarn.

Reka Hudinja z južnega Pohorja pobira precej pritokov, med njimi Tesnico, ki priteka od Stranic in je še pred pol stoletja gostila več kot šestdeset kmečkih mlinov in žag, Rovski potok, ki zbira vodo iz južnih pobočij Konjiške gore, in Dobrnico, ki pri Vinski Gorici prevzame z vzhodne strani Kačjega gradu stekajočo se Klančnico. Po soteski severozahodno in zahodno od Kačjega gradu teče potok Temnjaški vrelc, ki naj bi ime dobil po hribu Temnjak in po

zelo topli izvirski vodi. Vzpetina s Kačjim gradom ter hriba Kurjek (515 m) in Obložje (463 m) na območju vasi Lokovina tvorijo lokalno razvodje, saj preusmerjajo Temnjaški vrelc v Pirešico, ki se pod Arjo vasio izliva v Ložnico, ta pa pred Celjem v Savinjo.

V tem širšem zaledju Dobrne in tudi v njeni neposredni okolici je dovolj potokov in rečic, da so postali izziv za postavljanje številnih vodnih mlinov, žag in kovačij na vodni pogon. Ti obrati so bili sprva grajski in veleposestniški, od srede 19. stoletja pa postopoma prehajajo v kmečko last. Sčasoma so se jim pridružili še novi, povsem kmečki obrati, tako da so imeli na nekaterih kmetijah tudi po dva mlina⁹ ali ob mlinu še žago.¹⁰

Značilno območje zgoščenega števila mlinov so bili vodotoki v neposredni okolici Dobrne, zlasti na območju Temnjaškega vrelca, ki so mu pred leti nadeli vzneseni naslov »dolina mlinov«, potokov Kačnik in Šumečnik, Topovskega grabna in potoka Dobrnice. Zanimanje smo usmerili v Temnjaški vrelc, kjer se je ohranil spomin na enajst vodnih mlinov, od katerih danes deluje le nekdanji grajski mlin na Vovkovi kmetiji (Lokovina 36).

Mlini na območju Dobrne v raziskavah

Mlini in mlinarstvo so priljubljeno raziskovalno področje, ki mu je na Slovenskem s tehničnega zornega kota utiral pot strojnik Albert Struna,¹¹ sledili pa so mu etnologi (Janez Bogataj),¹² zgodovinarji (Majda Žontar),¹³ geografi (Milan Natek,¹⁴ Julij Titl¹⁵), ljubiteljski raziskovalci¹⁶ ter številni mladi raziskovalci z osnovnih in srednjih šol ter študentje etnologije,¹⁷ zgodovine, geografije in drugi.

Zaradi številnih vodotokov in različnih vodnih naprav na južnih pobočjih Pohorja in območju Dobrne se je zanimanje za mlinarstvo razširilo tudi v teh krajih. Že v 50. letih 20. stoletja je temeljite raziskave opravljala Tehnični muzej Slovenije, ki je evidentiral več žag, mlinov in kovačij¹⁸ na vodni pogon. Z zgodovinskega zornega kota je območje z mlini in žagami v istem obdobju in pozneje predstavljal celjski

¹ Thatherr (baron), *Fremdenführer von Cilli und Umgebung. Steierm., Landes Curanstalt Bad-Neubaus. Landeskuranstalt Bad Neubaus bei Cilli in Steiermark*; Woerl, *Führer durch Bad Neubaus bei Cilli in Untersteiermark*.
² Orožen, Ignacij, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Th. 8. Das Dekanat Neukirchen*.
³ Orožen, Janko, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu*; isti, *Celje z zaledjem*; isti, *Donesek k zgodovini Dobrne*; isti, *Zgodovina Celja in okolice. Kratka zgodovina Celja in okolice*; isti, *Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji*; isti, *Zgodovina Celja in okolice. 1. in 2. del*.
⁴ Stopar, Dobrna.
⁵ *Pobodniške poti – Terme Dobrna* (spletni vir); *Sprehajalne poti – Terme Dobrna* (spletni vir).
⁶ *Dolina mlinov – Terme Dobrna* (spletni vir).
⁷ *Turistična kmetija Soržev mlin – Terme Dobrna* (spletni vir).

⁹ Na primer v nadaljevanju obravnavana domačija Vovk v Lokovini z dvema mlinoma.
¹⁰ Na primer Soržev mlin v Polžah pri Novi Cerkvi ter več domačij z mlini in žagami ob potoku Tesnica med Stranicami in Vojnikom.
¹¹ Struna, *Vodni pogoni na Slovenskem*.
¹² Bogataj, *Domače obrti na Slovenskem*.
¹³ Žontar, *Mlini na Gorenjskem*.
¹⁴ Natek, *Vodno omrežje v Spodnji Savinjski dolini in njena uporaba za mlinarstvo in žagarstvo*.
¹⁵ Titl, *Vodni mlini in mlinarstvo v Slovenski Istri*.
¹⁶ Grden et al., *Iz doline nekdanjih mlinov*.
¹⁷ Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL je bilo na temo mlinov med letoma 1971 in 2009 izdelanih 13 seminarjskih in 3 diplomске naloge.
¹⁸ Na primer Skomarje 1 in 2, Ošlakova domačija s kovačijo in žago ter mizarsko delavnico; Polže 1 in 2, Sorževa domačija s kovačijo, mlinom in žago.

Lokovina, pojasnjevalna tabla in smerokazi pred vstopom v »dolino mlinov« (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

zgodovinar Janko Orožen,¹⁹ ki pa je že pred drugo svetovno vojno zbiral ljudske pripovedi o gradovih in graščinah, med drugim tudi o znamenitem Kačjem gradu v Lokovini pri Dobrni.²⁰ Za ohranjanje krajevnega zgodovinskega in socialnega spomina so za obravnavano območje pomembne raziskave osnovnošolcev, ki so ob pomoči mentorjev in mentoric raziskovali mline in mlinarstvo,²¹ obrti²² in turistične poti²³ ter s temi in sorodnimi pojavi povezano ljudsko izročilo.²⁴

Posebej kaže ob pregledu mlinarstva na območju Dobrne in okolice izpostaviti raziskovalno nalogo sedmošolk in osmošolk Osnovne šole XIV. divizije Dobrna iz leta 1991,²⁵ ki so pod mentorstvom Lee Sreš spisale zagotovo najpreglednejše in najboljše besedilo o takrat obstoječih in v spominu ohranjenih vodnih mlinih na območju Krajevne skupnosti Dobrna. Poganjali so jih potoki Temnjaški vrelc (6

evidentiranih mlinov in ena žaga),²⁶ ki se pri Spodnji Črnovi izliva v Pirešico, Kačnik in Šumečnik (6 evidentiranih mlinov),²⁷ ki se že pri Parožu, severno nad Dobrno, izliva v prav tako mlinski potok Dobrnica (2 evidentirana mlina in kovačija),²⁸ in potoka Čreškoviča (po raziskovalkah Loze ali Topovski graben) in Vrbnica (13 evidentiranih mlinov),²⁹ ki se pri Socki izliva v reko Hudinjo. Avtorice so nalogo opremile z več ročno izdelanimi zemljevidi potokov, risbami in fotografijami sestavin izbranih mlinskih enot ter besedilo razdelile na uvodni pregled *Zgodovina mlinarske obrti v Krajevni skupnosti Dobrna*, kjer so se terminološko oprle predvsem na tisti čas vablivo Bogatajevo monografijo *Domače obrti na Slovenskem*,³⁰ in v nadaljevanju raziskavo mlinov razdelile po že omenjenih območjih potokov oziroma grabnov. Najprej so obdelale območje Temnjaške-

¹⁹ Orožen, *Donesek k zgodovini Dobrne* (upoštevajte tudi druga že zgoraj citirana avtorjeva dela).

²⁰ Orožen, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu*.

²¹ Verdel et al., *Doline mlinov na potokih južnega dela Paškega Kozjaka*.

²² Horvat et al., *Dediščina mojstrov in obrtnikov Dobrne*.

²³ Vohar et al., *Vodna učna pot Dobrna*.

²⁴ Zanimanje osnovnošolcev za zgodovinske in etnološke raziskave je mogoče ugotoviti tudi v sosednjih krajih. Na Frančkovem so učenci raziskovali mlinarstvo (glej: Bezenšek, *Ob bistrem potoku bil je mlin*), na Ljubečni pri Celju pa ljudsko izročilo in pripovedi, povezane s starim dobrniškim Kačjim gradom, ki gospoduje prav nad t. i. »dolino mlinov« (glej: Kovše et al., *Ljudske pripovedi na Ljubečni*).

²⁵ Verdel et al., *Doline mlinov na potokih južnega dela Paškega Kozjaka*.

²⁶ Na Temnjaškem vrelcu so osnovnošolke evidentirale: Gregorjev, Petračev, Sedeškov, zgornji in spodnji Vovkov mlin ter Gorjančev in Brecljev mlin.

²⁷ Na potokih Kačnik in Šumečnik so evidentirale: Jerkin, Kragovčev, Zlodejev, Kovačev in Pravnarjev (to je mlin z EŠD 23692 (gl. spodnjo Tabelo in Hohnec, *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Dobrna*)), edini v evidenci kulturne dediščine na območju občine Dobrna, ki je izven Temnjaškega vrelca, ter Zlodejevo žago.

²⁸ Na potoku Dobrnica so evidentirale: mlin sredi Dobrne (h. št. 8), Miklavžev mlin in Šandrovo kovačijo, ki je imela nekaj glavnih naprav na vodni pogon.

²⁹ Na območju Topovskega grabna, ob potokih Čreškoviča (Laze) in Vrbnica, so evidentirale: Čerjakov, Topovšekov, Rihtarjev, Platovškov, Tonačev, Masnetov, Skokov, Korjakov, Prahovski, prvi in drugi Škrebetov mlin ter Novakov in Petretov mlin.

³⁰ Bogataj, *Domače obrti na Slovenskem*.

Lokovina 36, Vovkova domačija v »dolini mlinov«. Desno je streha zgornjega Vovkovega mlina, za drevcesom je spodnji Vovkov mlin, levo za njim je hiša, desno pa gospodarsko poslopje in kozolec (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

ga vrelca, nato potokov Kačnik in Šumečjek,³¹ nato območja Loz ali Topovskega grabna in Vrbnice ter nazadnje še območje Dobrnice. Prepisale in analizirale so »mlinsko tarifo« iz zgornjega Vovkovega mлина ter na osnovi ankete ugotovile pogostost mletja »ljudi iz okolice« v obravnavanih mlinih. Daleč pred vsemi je imel največ različnih (23) strank iz okolice Vovkov (domnevno zgornji) mlin, nato pa sledijo Pravnarjev (10 različnih strank), Jerkin (9), Kovačev (5), Golobov (5), Arličev (4) in Ramšakov (3 različne stranke). Tudi zato so največ pozornosti posvetile prav zgornjemu in spodnjemu Vovkovemu mlinu ob Temnjaškem vrelcu, saj je bila v času raziskave mlinarska dejavnost še razmeroma živa, danes pa je ponovno obnovljena in zasluži našo pozornost tako zaradi dejavnosti same kot tudi zaradi dokaj uspešnega vključevanja tega območja, torej doline mlinov, v turistično življenje Dobrne in okolice.

Mlini ob Temnjaškem vrelcu ter nekateri mlini in žage drugod na območju Dobrne iz nekdanje velike občine Celje so bili leta 1993 vključeni v obsežno raziskavo *Gradnja v vaškem prostoru celjskih arhitekturnih krajin*,³² ki so jo opravili etnolog in dva arhitekta kot sestavni del projekta *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*.³³ Raziskava je bila še isto leto podlaga za izdelavo projektne naloge *Konservatorski*

*program za prenavo Vovkovega mlina*³⁴ pri predmetu Etnološko konservatorstvo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.³⁵

Mlini kot kulturna dediščina

Tudi mlini, žage in naprave na vodni, vetrni ali kak drug pogon so vpisani v zbirni register nepremične kulturne dediščine Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Po podatkih iz leta 2001 je bil mlin kot tipološko geslo uporabljen 76-krat,³⁶ kar lahko razumemo tako, da je bilo takrat v register vpisanih prav toliko mlinov. Toda to je število, ki spomeniškovarstveni službi ne more biti v čast, saj je bilo že takrat odločno prenizko. Mlinov, ki bi si zaslužili vpis v državne zbirne registre, je namreč bistveno več. To lahko podkrepimo s podatkom, da je samo avtor med letoma 1979 in 1995, ko je kot konservator deloval na območju Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje, imel v svojih evidencah nekaj več kot 60 enot mlinov na kamne in valjčnih mlinov. Zakaj

³⁴ Timer, *Konservatorski program za prenavo Vovkovega mlina*.

³⁵ V tem in podobnih projektih so študentje obravnavali problematiko oživljanja mlinarske dejavnosti za razvoj manj razvitih območij in pospeševanje okolju prijaznega turizma. Takšna tematska usmerjenost izpred nekaj let v študiju na OEIKA se zadnje čase opušta in preusmerja v bolj ali manj teoretska razmišljanja o kulturnih in naravnih pojavih, povezanih s problematiko turizma, identitet, nacionalnega, okolja, varovanih območij idr.

³⁶ Kovačec Naglič, *Predstavitev Zbirnega registra nepremične kulturne dediščine in etnološke dediščine v njem*.

³¹ Avtorice uporabljajo izraza Šumečjek in Šumečnik.

³² Hazler et al., *Gradnja v vaškem prostoru*.

³³ Na osnovi tega projekta sta izšli knjigi: Fister, Peter et al., *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*; isti: *Glosar arhitekturne tipologije*.

je pozneje v evidencah prišlo do takšnih redukcij in neuravnovešenih seznamov, nam ni znano. Škoda je zaradi tega zagotovo velika, saj drugih zbirnih seznamov o ohranjenih mlinih v Republiki Sloveniji nimamo. Zato bi bilo prav, da so v zbirnem registru dediščine zbrani prav vsi, tudi tisti, ki imajo morda ohranjene samo mlinske stavbe ali zgolj zidove. Tako ohranjen je na primer Kroflov mlin v Kozjem³⁷ in več nekdanjih mlinov ob Temnjaškem vrelcu, ki je predmet naše razprave.

Menimo, da bi se s kolikor mogoče izpopolnjenim registrom bistveno izboljšala vedenje o mlinarstvu za domače potrebe in trg ter vloga mlinov v prehrani in drugih sestavinah kulture. Ob tem je treba izpostaviti še podatek, da so imeli pred leti absolutno prednost pri prepoznavanju za dediščino predvsem kmečki mlini na kamne, medtem ko so številni obrtniški valjni mlini povsem izostali in so bili samo del nedorečene tehniške dediščine, s katero se dolgo ni nihče ukvarjal. Tudi zato menimo, da so omenjene evidence bistveno podhranjene. Sodeč po ocenah in novih terenskih izkušnjah avtorja tega zapisa, je v Sloveniji vsaj okrog 600 vidnih mlinskih lokalitet, ki bi jih bilo treba uvrstiti na zbirne seznane.

Če se v nadaljevanju osredotočimo samo na mline ob Temnjaškem vrelcu, je treba tudi v tem primeru opozoriti na dokaj različne navedbe števila tam delujočih mlinov v preteklosti in danes. Lokalni kronisti so pred leti našli osem mlinov in ta podatek je bil leta 2014 na spletnih straneh še vedno dostopen.⁴¹ Mlade raziskovalke z osnovne šole Dobrna so leta 1991 navedle šest mlinov in eno žago,⁴² medtem ko je omenjena raziskava *Gradnja v vaškem prostoru celjskih arhitekturnih krajin* iz leta 1993 postregla s podatkom, da je ob Temnjaškem vrelcu stalo trinajst mlinov, ki so se jih takrat in tudi leta 2013 informatorji še spominjali z imeni. Ob potoku navzdol so si sledili Gregorjev, Petračev, Sedeškov, Vovkov (zgornji I) zidani in Vovkov (spodnji II) leseni mlin ter Gorjančev, Brecljev, Blažičev, Lamperški, Arnčekov, Potoški, Kenžarjev in Rebernikov mlin. V samo raziskavo in na evidenčne liste pa je bilo mogoče uvrstiti le Gregorjev, Petračev, Sedeškov, oba Vovkova in Blažičev mlin. Lokacije ostalih mlinov so bile že takrat v naravi povsem neprepoznavne in za evidenco kulturne dediščine nepomembne.

V uradno evidenco oziroma zbirni register kulturne dediščine so bili mlini ob Temnjaškem vrelcu

Tabela: Evidenca dediščine – mlini ob Temnjaškem vrelcu v občinah Dobrna in Velenje³⁸

EŠD	Ime	Tip	Kat.	SDP	Opombe varstvo	Opombe/status
26589	Loka pri Dobrni – Gregorjev mlin	2	2		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Dobrna
15074	Lokovina – Domačija, Lokovina 36	2	2		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Dobrna
15073	Lokovina – Mlin I na domačiji Lokovina 36	2	1		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Velenje
8127	Lokovina – Mlin II na domačiji Lokovina 36	2	1		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Dobrna
241052	Lokovina – Petračev mlin	2	2		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Dobrna
23692	Klanc – Pravnarjev mlin, Klanc 59	2	1		stavbna dediščina	lokalni pomen/občina Dobrna (izven območja potoka Temnjaški vrelcu)

Pojasnila k tabeli:³⁹

EŠD: evidenčna številka dediščine

Tip: 2 – profana stavbna dediščina

Kat.: 1 – razglasitev za spomenik

2 – varovanje v prostorskih aktih

SDP: enota je razglašena za spomenik državnega pomena⁴⁰

³⁷ Hazler, *Nekoč grajski, danes Kroflov mlin*.

³⁸ Glej: Hohnec et al., *Strokovne zasnove ...* (za občini Dobrna in Velenje). Vse območne enote ZVKD Slovenije so leta 2008 pripravile podobno koncipirane strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za 210 takratnih slovenskih občin, ki imajo skoraj identična uvodna in pojasnjevalna besedila. Razlike so le v »seznamih enot nepremične kulturne dediščine«, kjer so posamezne lokalitete opremljene z evidenčno številko dediščine in tipološkimi oznakami, ki pa so za povprečnega bralca težko razumljive. Zato sodijo ti, sicer zelo uporabni sezname med manj poznana gradiva, nadvse pomembna za usmeritev strategije gospodarskega in predvsem turističnega življenja v posamezni občini. Naše preverjanje vedenja o tem gradivu je pri nekaj deset občinskih upravah (med letoma 2010 in 2013) dalo porazne rezultate!

³⁹ Prav tam, str. 11.

⁴⁰ Po naši zakonodaji te najvišje vrednostne kategorije ne dosega noben mlin s seznama kulturne dediščine za občini Dobrna in Velenje.

uvrščeni nekaj let po omenjeni raziskavi. Javnost je uradne seznane spoznala leta 2008, ko je Območna enota Celje Zavoda za varstvo kulturne dediščine objavila *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občin Dobrna*⁴³ in *Velenje*.⁴⁴ Prav na tem območju se namreč stikata obe občini in (kar je nenavadno) zgornji zidani Vovkov mlin (v evidenci Mlin I) namreč stoji v občini Velenje, saj občinska

⁴¹ *Pohodniške poti – Terme Dobrna* (spletni vir).

⁴² Verdel et al., *Doline mlinov na potokih južnega dela Paskega Kozjaka*.

⁴³ Hohnec et al., *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Dobrna*.

⁴⁴ Hohnec et al., *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Velenje*.

meja in meja katastrskih občin potekata skozi domačijo.⁴⁵

Mlini ob Temnjaškem vrelcu v očeh javnosti, medijev in turizma

Raziskave ter vpisi mlinov in žag na sezname kulturne dediščine so zlasti ob nastanku novih občin leta 1995 zbujali zanimanje tako dobrniške kot velenjske javnosti in celjske okolice. Vse več je bilo objav v tiskanih in elektronskih medijih, še zlasti med letoma 2004 in 2007, ko je potekala obnova Vovkovega zgornjega mlina. Novinarji *Novega tednika* so bili kritični do njegove počasne obnove⁴⁶ in celo do »čudnega razglašanja kulturnih spomenikov«, ko so ocenjevali postopke ločene razglasitve dela kulturne dediščine za spomenike v občini Dobrna.⁴⁷ Spraševali so se celo, ali »so mlini na Dobrni dovolj zanimivi?«. ⁴⁸ Bolj naklonjeni tem postopkom so bili pri dnevniku *Večer*,⁴⁹ kjer je ista novinarka že nekaj let poprej pripravila zanimivo reportažo o dolini mlinov, zidanicah, vinskih poteh, krajinskem parku in drugih znamenitostih ter opozorila, da »v občini Dobrna nameravajo načrtno skrbeti za svoje podeželske znamenitosti«. ⁵⁰

Bistveno več pozornosti so predvsem tiskani mediji namenili »dolini mlinov« in Vovkovemu mlinu po njegovi obnovi in svečani predaji v obratovanje, 2. septembra 2007, ko je na domačiji potekala 2. Mlinarska nedelja. Nekaj dni zatem so poročali, da »dolina mlinov končno tudi melje«⁵¹ in da »dolina mlinov postaja dolina spominov« na okrog trinajst mlinskih koles, ki so se vrtele na potokih med dobrnsko (do leta 1995 celjsko) in velenjsko občino.⁵²

V času svečanega odprtja obnovljenega Vovkovega mlina so dogajanja spremljali tudi elektronski mediji. Leta 2011 je v produkciji Video-pro iz Vrtojbe nastala serija treh osemindvajsetminutnih oddaj z naslovom *Mlini na Slovenskem* za predvajanje na Gorenjski televiziji in drugih komercialnih televizijah po Sloveniji. V seriji sta bila podrobno predstavljena tudi oba Vovkova mlina.

Zadnja leta so mlini ob Temnjaškem vrelcu in tudi druga kulturna dediščina v občini Dobrna vključeni v redni program turistične ponudbe. Gostje Term Dobrna na primer lahko izbirajo med sedmimi po-

hodniškimi potmi,⁵³ osmimi sprehajalnimi potmi,⁵⁴ desetimi izleti,⁵⁵ kolesarjenjem in drugimi ponudbami. Zlasti priljubljeni točki obiska sta Vovkov mlin ob Temnjaškem vrelcu⁵⁶ in Soržev mlin v Polzah⁵⁷ ob strugi reke Hudinje v bližini Nove Cerkve pri Vojniku. Lastnika Vovkovega in Sorževega mlina že vrsto let sodelujeta in si pomagata pri obnovi mlinskih mehanizmov in promociji svojih spomeniško zaščiteneh stavb.⁵⁸

Predstavitve mlinov

Po pripovedovanju domačinov⁵⁹ naj bi ob Temnjaškem vrelcu od njegovega zgornjega toka do izliva v potok Pirešica nekdanj stalo trinajst vodnih mlinov, bodisi samo kmečkih ali storitvenih za stranke. Kot smo že omenili, so si od zgoraj navzdol sledili Gregorjev, Petračev, Sedevškov, Vovkov (zgornji I) zidani in Vovkov (spodnji II) leseni mlin ter Blažičev, Gorjančev, Brecljev, Lamperški, Arnčekov, Potoški, Kenžarjev in Rebernikov mlin.

Leta 2014 so bile mlinske stavbe fizično ohranjene le pri zgornjih šestih mlinih, s tem da imata le Vovkova mlina ohranjene tudi mlinske mehanizme in spodnji celo stope. Ostalih pet mlinov danes pravzaprav ni več. Nanje le tu in tam spominjajo razvaline, nekatere je že povsem prerasel gozd, večino pa so lastniki popolnoma razgradili in zidno kamenje uporabili za druge gradbene namene. Zato je bilo mogoče opisno predstaviti zgolj nekdanji Gregorjev, Petračev in Sedevškov mlin, delujoči Vovkov zgornji in mirujoči Vovkov spodnji mlin ter reminiscence o nekdanjem Blažičevem mlinu. Ker pa so mlini, razen obeh Vovkovih, večkrat menjali lastnike, so podat-

⁴⁵ Tudi zato je Vovkova domačija skupaj z obema mlinoma predmet obravnavanj planinskih društev (glej: Jordan, *Vinska Gora*), turističnih združenj (*Vovkov mlin bo spet melj* (spletni vir)) in izobraževalnih ustanov (Vohar et al., *Vodna učna pot Dobrna*) obeh občin.

⁴⁶ Jeranko, *Polževa obnova doline mlinov*.

⁴⁷ Jeranko, *Čudno razglašanje spomenikov*.

⁴⁸ Petek, *So mlini na Dobrni dovolj zanimivi?*

⁴⁹ Premšak, *Sedem zaščiteneh objektov*.

⁵⁰ Premšak, *Dolina mlinov, zidanice, vinske poti, krajinski park*.

⁵¹ Petek, *Dolina mlinov končno tudi melje*.

⁵² Petek, *Dolina mlinov – dolina spominov*.

⁵³ To so: A – Anina pot, L – Loška pot, Dolina mlinov, Novi grad – Kačji grad – Mlini – Loka, Dobrna – Paški Kozjak – Špič, Dobrna – Lanšperg – Kunigunda, Dobrna – Brdce – Štrukljev vrh (*Pohodniške poti – Terme Dobrna* (spletni vir)).

⁵⁴ To so: Kačji grad, Novi grad, Marijina cerkev – Dobrna, Cerkve sv. Miklavža, Vila Ružička, Graščina Dobrnica – Guteček, Čebelarstvo Krulec, Gozdna učna pot (Sprehajalne poti – Terme Dobrna 2013).

⁵⁵ To so: Turistična kmetija Soržev mlin, Muzej Velenje na Velenjskem gradu, Zlati grič, Muzej premogovništva v Velenju, Mozirski gaj – park cvetja, Šmartinsko jezero in Celje, Logarska dolina, Rimska nekropola, Jama Pekel, Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije (glej: *Izleti – Terme Dobrna* (spletni vir)).

⁵⁶ *Dolina mlinov – Terme Dobrna* (spletni vir).

⁵⁷ *Turistična kmetija Soržev mlin – Terme Dobrna* (spletni vir).

⁵⁸ Avtor tega članka že od leta 1982 sodeluje pri obnovi Sorževe domačije. Kot je bilo že omenjeno, je bila leta 1993 v raziskavi *Gradnja v vaškem prostoru celjskih arhitekturnih regij* opravljena evidenca domačijskih stavb. Sorževa mlinarjeva hiša, kozolec in žaga venecijanka so bile prepoznane za kulturni spomenik, stanovanjska hiša z mlinom za kulturno dediščino, medtem ko gospodarsko poslopje in čebelnjak nista bila uvrščena na seznam dediščine. Pozneje je avtor pripravil še *Konservatorski program za obnovo Sorževe domačije, Polže 1, 2. faza: Obnova mlinarjeve stanovanjske hiše, Polže 2* ter sodeloval pri obnovi objekta in zasnovi notranje opreme.

⁵⁹ Hazler, TZ 2013: Pungartnik Karel.

ki o lastništvu lahko različni. Zato so uvodne *splošne označbe* omejene le na osnovne podatke.

1. Gregorjev mlin

Splošne označbe:

Kraj (mlin): Loka 11

Lastnik (dom): pred leti Božnik, Ivanka,
nato Nikolić, Brane (?)

Hišno ime (dom, mlin): pr' Gregori

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 500 m

Opis in vrednotenje:

Mlin je dobil ime po srednje veliki Gregorjevi kmetiji. Po zasnovi odstopa od prevladujočih kmečkih mlinov. Kot prostorna stavba je obsegal delno vkopani mlinski prostor in stanovanjske prostore v pritličju. Okrog leta 1965 je mlin še obratoval. Takrat je v pritličju stanovala podnajemniška družina Vrhovnik, ki je imela v najemu tudi mlin. Gregorjevi so mlin prodali nekemu lastniku iz Celja, ki je stavbo preuredil v občasno počitniško bivališče, nato pa je lastnik postal »Ljubljčan Nikolić«. ⁶⁰ Zadnja leta stavba bolj ali manj sameva.

Gregorjev mlin stoji povsem na samem v grapi, na levem bregu potoka Temnjaški vreclec. Po oceni je nastal sredi 19. stoletja. Zasnovan je kot ob breg prislonjena vrhkletna zidana stavba s predelano črno kuhinjo v pritličju. V levem delu stavbe je mlinski prostor, ki je deloma vkopan v obdajajoče zemljišče in po višini sega do pritličja. Vhod ima s sprednjega (glavnega) pročelja, medtem ko je vhod (dvokrilna lesena vrata) v bivalne prostore z zadnje strani. Desno ob mlinu je vhod v delno vkopano klet. Bivalni prostori obsegajo vhodno vežo, kuhinjo, ki je bila prvotno črna, in »hišo« s krušno pečjo. Stavba je v celoti zgrajena iz kamna in ometana s finim zaribanim ometom. Ostreje je izvedeno v konstrukciji trapezastega povezja, somerna dvokapna streha je prekrita z opečnim zareznikom. Sodeč po razpokah ometov na obeh zatrepih je stavba prvotno imela dvokapno streho s čopoma, kritina je bila zelo verjetno bobrovec.

V mlinskem prostoru je stal le en mlinski mehanizem, ki ga je poganjalo nadlivno vodno kolo, nameščeno ob levo stransko pročelje. Voda je do mlina pritekala od manjšega jezusa sredi gozda nad stavbo po skopanem jarku in nato po ozkem lesenem žlebu do nadlivnega kolesa. Mlinski mehanizem je vseboval *grad*, lesen obod s parom mlinskih kamnov in velik zaboj – *pajkl*, kjer se je ob enakomernih tresljajih sejala moka.

Čeprav Gregorjev mlin že vrsto let ne obratuje, je gradbeno stanje objekta dobro. V času našega prvega ogleda leta 1992⁶¹ smo ga ovrednotili za kulturno

Loka 11, Gregorjev mlin s spodnje strani
(foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Loka 11, Gregorjev mlin z zgornje strani.
Ob tej steni je stalo nadlivno vodno kolo
(foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

dediščino. Ohranjeno vrednost dediščine smo ocenili na 70 % (od možnih 100 %), gradbeno ohranjenost pa na 75 %.⁶² Do leta 2013 se je stanje ohranjenosti mlina po obeh vrednostnih lestvicah nekoliko poslabšalo, vendar še vedno lahko govorimo o zadovoljivi ohranjenosti in objektu kulturne dediščine. Tega leta smo mu izmerili 65-odstotno ohranjeno vrednost dediščine in 70-odstotno gradbeno ohranjenost.

Priporočilo: Nekdanji Gregorjev mlin je torej še vedno toliko ohranjen, da ga je mogoče z nekaterimi novimi vsebinami vključiti v obstoječo turistično ponudbo Dobrne.

⁶⁰ Hazler, TZ 2013.

⁶¹ Hazler et al., *Gradnja v vašem prostoru*, str. 127.

⁶² V primeru ohranjene vrednosti dediščine v razponu od 81 % do 100 % bi bil objekt prepoznan za kulturni spomenik. Ta metoda vrednotenja je predstavljena v knjigi: Hazler, *Podreti ali obnoviti?*

2. Petračev mlin

Splošne označbe:

Kraj (mlin): Lokovina 37

Lastnik (dom): Dupelnik, Franc

Hišno ime (dom): Petrač

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 490 m

Opis in vrednotenje:

Mlin je dobil ime po srednje veliki Petračevi kmetiji iz Lok pri Dobrni. V njem so lastniki mleli predvsem za lastne potrebe in nekaj malega tudi za okoliške prebivalce. Obratoval je do 60. let 20. stoletja, ko je mlinarstvo postalo nedonosen posel in bre-me tudi za domače potrebe. Vse redkeje obratovanje in težavno vzdrževanje v vlažni grapi Temnjaškega vrelca sta lastnika leta 1970 prisilila v prestavitev mlinskega mehanizma na svoj dom, da ga je nekoliko preuredil in usposobil za električni pogon. Takrat še dobro ohranjeno mlinsko stavbo je oddajal v najem podnajemniškim družinam. Pozneje je mlin večkrat menjal lastnike, nekateri so ga poskušali uporabljati tudi za občasno počitniško bivališče, a se jim zaradi odročnosti kraja in slabe dovozne poti tudi to ni več splačalo. Zadnja leta Petračev mlin bolj ali manj sameva.

Petračev mlin stoji na levem bregu potoka Temnjaški vrelc. Zgrajen je iz kamna in je tako znotraj kot zunaj ometan z bolj grobim zaribanim ometom. Obsega odprto lopo, ki jo podpirata dva lesena stebra, večji mlinski prostor kvadratastega tlorisa in v podaljšku manjšo sobo, ki pa so jo verjetno dogradili naknadno, saj ima nižjo streho in nekoliko drugačen način zidave. Zatrep nad sobo je zgrajen iz pletene lesene stene in ometan kot drugi deli zunanjšine. Sodeč po letnici 1900, vrezani na preklado vhoda izpod lope v mlin, so takrat mlin preuredili v današnjo podobo, sicer pa je vsaj mlinski del nekaj desetletij starejši, kar je mogoče soditi po bolj arhaičnem načinu zidave in obdelave sten. Ostrešje je izvedeno v konstrukciji preprostega trapezastega povezja, somerna dvokrilna in stopničasta streha je prekrita z bobrovcem. Pred leti je lastnik na stara okna s kovanimi mrežami vgradil nove naoknice z drobnimi letvicami, si za silo uredil bivalni prostor na podstrešju in očistil okolico.

Po ustnem izročilu⁶³ je v mlinskem prostoru vedno stal le en mlinski mehanizem s parom kamnov. Sestavljen je bil iz usipnega *groda*, lesenega oboda s parom mlinskih kamnov in velikega zbiralnega zaboja – *pajkla*, kamor se je ob enakomernih tresljajih sejala moka. Ob daljšem desnem pročelju ob potoku je bilo nameščeno nadlivno leseno kolo s koritci. Do kolesa je voda od manjšega jezua pritekala po lesenih žlebovih. Vrtenje kolesa je mlinar nadzoroval iz

Lokovina 37, Petračev mlin z lopo z zgornje strani
(foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Lokovina 37, Petračev mlin s spodnje strani
(foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

mlinskega prostora, saj mu je poseben drog omogočal premikanje lesenega žleba za dotok vode na kolo ali spuščanje v strugo.

Današnja podoba Petračevega mlina ni najbolj spodbudna. Leta 1992, torej v času našega prvega oglada,⁶⁴ smo objekt še ovrednotili za kulturno dediščino. Ohranjeno vrednost dediščine smo ocenili na 70 % (od možnih 100 %), gradbeno ohranjenost pa na 75 %. Do leta 2013 se je stanje ohranjenosti mlina po obeh vrednostnih lestvicah nekoliko poslabšalo, vendar smo objekt še lahko ovrednotili kot kulturno dediščino. Izmerili smo mu 65 % ohranjene vrednosti dediščine in 70-odstotno gradbeno ohranjenost.

Priporočilo: Razmeroma dobro vzdrževanje objekta tudi v zadnjih dvajsetih letih omogoča njegovo vključitev v načrtovane dejavnosti »turistične oživitve doline mlinov«. To je zagotovo mogoče. Različne programske vsebine bi obogatile tamkajšnjo pohodniško pot.

⁶³ Hazler, TZ 1992 in 2013.

⁶⁴ Hazler et al., *Gradnja v vaškem prostoru*, str. 134.

3. Sedevškov mlin

Splošne označbe:

Kraj (mlin): Lokovina (brez hišne številke)

Lastnik (dom): Švent, Franc

Hišno ime (dom, mlin): Sedevšek

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 480 m

Opis in vrednotenje:

Sedeškov mlin stoji med levim bregom Temnjaškega vrelca in dobro uhojeno potjo. Mlin je danes že razvalina, saj ima ohranjenih le nekaj kamnitih sten ter komaj vidne ostanke jezua in lesenih korit. Podobno je bilo stanje mlina tudi leta 1992, vendar je takrat še imel udrti streho ter je bil manj zaraščten z drevjem in srobotom. Po ustnem izročilu⁶⁵ je mlin deloval do leta 1960, ko ga je Franc Švent, lastnik takrat srednje velike kmetije iz Vrbe pri Dobrni, zaradi nerentabilnosti in odročnosti opustil.

Sedeškov mlin je bil pritlični objekt z enim prostorom. Zgrajen je bil iz kamna in v celoti grobo ometan – večina ometa je že odpadla. Udrla se je tudi že dvokapna streha s čopoma, ki je bila prekrita z bobrovcem. Vhod v mlin je bil z ožjega zatrepnega pročelja. Mlinsko kolo s pogonom na zgornjo vodo je bilo vgrajeno ob daljši steni in je poganjalo mehanizem s parom mlinskih kamnov. Voda se je do mlina domnevno stekala po žlebovih, ki so propadli že pred prvim evidentiranjem objekta leta 1992. Po oceni so mlin zgradili sredi 19. stoletja, torej v času, ko se je ponujalo vse več možnosti za gradnjo zasebnih kmečkih mlinov. Mlin namreč stoji v dnu grape, do kamor sega Sedeškov gozd, zato s pridobivanjem lokacije mlina lastniki niso imeli posebnih težav.

Ob prvem evidentiranju in vrednotenju Sedeškovega mlina⁶⁶ smo vrednost dediščine ocenili samo

Lokovina, ostanki Sedeškovega mlina
(foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

na 35 % (od možnih 100 %), gradbeno ohranjenost pa komaj na 25 %. Današnje stanje je še slabše in v bodoče bo mlin zelo težko zdržal na seznamu kulturne dediščine. Tega mu ne omogočajo niti ohranjeni detajli, zanimiv je le še kot lokaliteta v »dolini mlinov« s seznama turistične ponudbe Dobrne z okolico.

Priporočilo: Zaradi bolj kakovostnega načrtovanja pohodniških doživetij ob mlinih Temnjaškega vrelca bi bilo smiselno zadržati obstoječe stanje mlina kot razvaline. Popolna obnova ni nujna, saj je tudi takšna podoba Sedeškovega mlina lahko poučno dopolnilo celovite mlinarske zgodbe.

4. Vovkov zgornji mlin (1)

Splošne označbe:

Kraj (mlin): Lokovina 36

Lastnik (dom): Pungartnik, Karel, Terezija, Roman

Hišna številka (dom): Lokovina 36

Hišno ime (dom, mlin): Vovk

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 460 m

Opis in vrednotenje:

Srednje velika Vovkova domačija ima kar dva mlina. Zgornji zidani mlin je gradbeno in po zasnovi pomembnejši in tudi najstarejši med vsemi mlini ob Temnjaškem vrelcu. Občasno je deloval do leta 1990, ko sta ga močno poškodovala neurje in hudourniška moč potoka.⁶⁷ Po letu 2000 so stekle priprave na njegovo obnovo, ki pa zaradi pomanjkanja sredstev in težav z izvajalci ni vedno potekala v skladu s pričakovanji. Zato so jo nekajkrat kritično ocenili novinarji regionalnega časopisja.⁶⁸ Leta 2007 je bila obnova vendarle končana in od takrat dalje mlin redno obratuje. Obnovljeno ima veliko pogonsko kolo in ves mlinski mehanizem, notranjo opremo in tudi mlinarjevo sobo v prizidku na pročelni strani. Po izročilu je mlin prvotno pripadal bližnjemu Kačjemu gradu, ki ga je leta 1772 takratni lastnik Franc Ksaverij Avguštin baron Dienersperg zapustil zaradi poretresa in splošne zanemarjenosti.⁶⁹ Domnevno je mlin sredi 19. stoletja prešel v kmečko posest prednikov današnje Vovkove družine. Na grajski izvor lastništva nakazuje gradbena zasnova mlina, ki je konstrukcijsko naprednejša in bolj arhaična od drugih mlinov tako ob Temnjaškem vrelcu kot na širšem porečju Hudinje in Pirešnice.

Mlin je postavljen na desni breg potoka Temnjaški vrelc, tik pod gozdni rob nad Vovkovo domačijo. Osrednji in najstarejši del mlina je pozidan iz kamna, le prizidek z odprto lopo v pritličju iz leta 1957 je

⁶⁷ Hazler, TZ 2013.

⁶⁸ Jeranko, *Polževa obnova doline mlinov*, str. 36–37.

⁶⁹ Stopar, *Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem*, str. 83.

⁶⁵ Hazler, TZ 1992.

⁶⁶ Hazler et al., *Gradnja v vašem prostoru*, str. 133.

pozidan iz opeke, dveh betonskih stebrov in armiranobetonske plošče. O starosti starega dela mlina po virih krožijo različni podatki. Najpogosteje se omenja starost štiristo⁷⁰ ali tristo⁷¹ let, s čimer skušajo predvsem pisci turističnih promocijskih besedil izpostaviti njegov pomen.⁷² Žal točnega podatka o starosti mlina doslej še ni bilo mogoče odkriti, saj ga strokovna literatura posebej ne omenja. Ker pisnih ali slikovnih podatkov o mlinu ni, smo si glede datacije pomagali s spomeniškovarstvenimi merili vrednotenja⁷³ ter ga na osnovi zasnove in slogovnih ter gradbeniških značilnosti uvrstili v drugo polovico 18. stoletja, vendar utegne biti objekt še starejši. Bolj otipljivi so le podatki o preureditvah sredi 19. stoletja, ko postane zasebna kmečka last. Takrat so na leseno predelno konstrukcijo vrezali letnico 1859, kar nakazuje na nekatere nujne posodobitve po večletnem propadanju.

Po uporabni tipologiji genetično-strukturalne analize stavbarstva oziroma nepremične kulturne dediščine⁷⁴ je zgornji Vovkov mlin mogoče prepoznati kot v breg potisnjeno vrhkletno zidano stavbo z nadlilnim vodnim kolesom.⁷⁵ Drugih tipoloških posebnosti stavba nima, če seveda ne upoštevamo prizidka iz leta 1957, ki je nekoliko razbil njen prvotni arhaični videz.

Kot je bilo že omenjeno, je stari del mlina v celoti zgrajen iz kamna in apnene malte. Zunanjščina in notranjščina sta ometani z zaglajenim ometom, kar datiranje mlina povsem upravičeno umešča v drugo polovico 18. stoletja. Mlin ima vhod s spodnjega ožjega pročelja, izpod naknadnega prizidka. Prvotno so bila vzdolž daljšega desnega pročelja nameščena tri kolesa na zgornjo vodo, ki so mlinske mehanizme poganjala s tremi pari kamnov. Danes sta ohranjena le dva mlinska mehanizma. Leta 2007 so obnovili eno vodno kolo, ki poganja levi mehanizem. To je po lastnikovem⁷⁶ prepričanju povsem ustrezalo zmogljivosti mletja večinoma za lastne potrebe. Se pa iz leta v leto povečuje povpraševanje po mlevskih proizvodih, zato lastnik melje tudi za stranke, večinoma goste turistične Dobrne.

Naj še na kratko predstavimo nekatere druge značilnosti mlinske stavbe. Stari del mlina prekriva dvokapna streha s čopoma, kritina je bobrovec. Dvokapnico z enim čopom ima tudi prizidek in tudi tam je streha prekrita z bobrovcem. Omeniti velja še ostrešje, ki je izvedeno v značilni konstrukciji mlinskih ostrešij, torej s položenimi legami vrh zaključka sten z vgrajenimi kratkimi prečnimi tramovi – bla-

žilci tresljev med obratovanjem mlina –, da kritina ne bi razpokala.

Notranjost je pregrajena na značilen mlinski način z lesenimi podi in stropi ter vmesnimi podesti, kjer je mlinar stresal žita in koruzo v levi ali desni *grod*, da se je ob obratih kolesa in mehanskih tresljevih mlevez počasi sipal med mlinska kamna; od tam je drobir po žlebu drsel v veliko leseno omaro (*pajkl*) na sito, kjer se je ob želeni menjavi strukture mrežice ločeval na moko, zдроб in otrobe.

Če se povzpne po lesenih stopnicah za medetažo navzgor, vstopimo v manjši prostor, ki je z zadnjo steno skoraj povsem porinjen v brežino, zato je tudi zelo vlažen in vedno hladen. To je bilo nekoč skladišče in občasno mlinarjevo bivališče, danes pa je v njem priložnostno razstavišče z nekaj mlinarskimi pripravami in orodji ter *žrmljami*, ki jih je sedanjí lastnik nabavil pred leti. Z njimi gostom predstavlja starodavni ročni način mletja, ki je bil sicer še pred nekaj desetletji razširjen med revnejšim prebivalstvom in zlasti v krajih, kjer ni bilo vodnih ali vetrnih mlinov (npr. svet pod Donačko goro, Haloze idr.).

Lokovina 36. Zgornji Vovkov, nekoč tudi grajski mlin (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Lokovina 36. Notranjost zgornjega Vovkovega mlina (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

⁷⁰ Vovkov mlin (spletni vir).

⁷¹ Vovkov mlin *spet ropota* (spletni vir).

⁷² Štiristo in še pogosteje tristo let sta splošno razširjena laična sinonima za prepričljivo določanje starosti pomembnih kulturnih pojavov.

⁷³ Hazler, *Podreti ali obnoviti?*, str. 162–183.

⁷⁴ Prav tam, str. 195–208.

⁷⁵ Prav tam, str. 207.

⁷⁶ Hazler, TZ 2013.

Lokovina 36. Notranjost zgornjega Vovkovega mlina (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Lokovina 36. Leseni skrinji za shranjevanje različnih vrst moke (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Danes je zgornji Vovkov mlin zgledno obnovljen ter obratuje glede na želje strank in domače potrebe. Leta 1992⁷⁷ je bilo stanje mlinske stavbe in mehanizmov bistveno slabše kot danes. Takrat smo ohranjeno vrednost dediščine ocenili na 85 % (od možnih 100 %) in gradbeno ohranjenost na 75 % (od možnih 100 %). Leta 2013 smo ponovno ocenili vrednost dediščine in prepoznali njeno 90-odstotno ohranjenost.

⁷⁷ Hazler et al., *Gradnja v vaškem prostoru*, str. 132.

Lokovina 36. Del lesenega pokrova skrinje z izračuni za obračun merce – plačila (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Bistveno je izboljšana tudi gradbena ohranjenost, ki smo jo ocenili na 95 %.

Priporočilo: Vovkov mlin postaja ena osrednjih zanimivosti turistične Dobrne in okolice. Z razmeroma posrečenim poimenovanjem doline mlinov kot lokacije, kjer mlin ponovno obratuje, se odpirajo še dodatne možnosti v smeri turističnega razvoja, seveda na temelju kakovostnih študij in programov.

5. Vovkov spodnji mlin (2)

Splošne označbe:

Kraj (mlin): Lokovina 36

Lastnik (dom): Pungartnik, Karel, Terezija, Roman

Hišna številka (dom): Lokovina 36

Hišno ime (dom, mlin): Vovk

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 450 m

Opis in vrednotenje:

Spodnji Vovkov mlin stoji na levem bregu potoka Temnjaški vrec, bliže hiši in drugim domačijskim poslopjem ter le dober lučaj pod zgornjim mlinom. Stavba je v celoti lesena in zgrajena iz skeletne konstrukcije nosilnih soh, ki so obite s pokončno pritrjenimi smrekovimi deskami. Tloris ima skoraj kvadraten. Ob nekoliko daljšo steno ob potoku je bilo umeščeno nadlívno vodno kolo in speljan razgiban sistem dovodnih rak (žlebov, korit). Somerna dvokapna streha mlina je prekrita z opečnim zareznikom, ostrešje je izvedeno v enostavni konstrukciji trapezastega povezja. Na spodnji strani je k mlinu prislunjena lesena lopa, opažena s pokončno pritrjenimi smrekovimi deskami. Širok vhod brez vrat vodi do vhoda v mlin, kjer je postavljena lesena preša z letnico 1951. Lopa ima enokapno streho, prekrita s cementnim zareznikom.

Na hrastovih vhodnih vratih sta vrezani inicialki

F. I. in letnica 1878, ki zelo verjetno določa postavitev mlina. Po družinskem izročilu se je v tistem času povečalo povpraševanje po mlevnih proizvodih, zato so na domačiji postavili še eno mlinsko stavbo s stopami in enim mlinskim mehanizmom. Obe napravi sta še danes dobro ohranjeni, čeprav se mlinsko kolo ne vrtilo že več kot dvajset let. Tudi njega je leta 1990 močno poškodovala poplava, tako da so mletje in phanje žit povsem opustili.

Ob našem prvem ogledu domačije leta 1990 smo spodnji mlin prepoznali za kulturni spomenik. Njegovo ohranjeno vrednost dediščine smo ocenili na 85 % (od možnih 100 %), gradbeno ohranjenost pa na 85 % (od možnih 100 %). Leta 2013 je bilo stanje mlina še dobro. Z nekaj tesarskimi in mizarskimi posegi bi se ga dalo razmeroma hitro usposobiti; večji zalogaj so nadlivo kolo in žlebovi, ki jih je treba izdelati na novo. Z nujnimi popravili bo mogoče kmalu zagnati tako mlin kot stope. Zaradi slabše gradbene ohranjenosti mlinske stavbe (sama le 75 %) bo potrebna njena temeljita obnova, ki čaka tudi skoraj že povsem propadlo mlinsko kolo in žlebove.

Lokovina 36. Spodnji leseni in zgornji zidani Vovkov mlin (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Lokovina 36. Spodnji Vovkov mlin, v ozadju stanovanjska hiša (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Lokovina 36. Stope v spodnjem Vovkovem mlinu (foto: V. Hazler, 29. 6. 2013).

Priporočilo: Mlin naj se obnovi v sedanji podobi, saj bo s tem zaokrožena pripoved o »dolini mlinov«, ki je za sedaj bolj ali manj torzo. To je namreč edini mlin, ki ga je dejansko še mogoče usposobiti za mletje žit in phanje vseh vrst kaš.

6. Blažičev mlin

Splošne oznake:

Kraj (mlin): Lokovina 30 a

Lastnik (dom): Dobovičnik, Stanko

Hišna številka (mlin, dom): Lokovina 30 a (Dobovičnik, Stanko, Bevkova ulica 19, Celje)

Hišno ime (mlin, dom): Blažič

Karta (mlin): TTN Šoštanj 38

Nadmorska višina (mlin): 383 m

Opis in vrednotenje:

Na mestu, kjer se »dolina mlinov« najbolj raztegne, je deloval Blažičev mlin. Imel je kar tri vodna kolesa za pogon dveh mlinskih mehanizmov s kamni in stop. Lastniki so redno mleli za stranke in lastne potrebe, ko pa je leta 1954 poplava uničila vsa kolesa, dovodna korita in jez in tudi v notranjosti vse mlevne naprave, se za obnovo niso več odločili. Izpraznjeno mlinsko stavbo je leta 1960 kupil Stanko Dobovičnik, ki je v mlinu nekaj let stalno prebival, sedaj pa njegova družina stavbo uporablja le še kot občasno počitniško bivališče.

Mlin je dobil ime po veliki Blažičevi kmetiji. Ime se je ohranilo do danes, čeprav se je lastništvo že nekajkrat menjalo. Veliko mlinsko in stanovanjsko stavbo so predniki Blažičeve družine postavili na desni breg potoka Temnjaški vrec, domnevno leta 1871, kakor je zapisano na vratnih krilih vhoda v bivalni del stavbe. Večina starejšega dela je pozidanega iz kamna, le nekajkrat preurejeni stanovanjski del je pozidan iz žgane opeke. Domnevno je prvotno tam stal le mlin, morda celo fevdalnega porekla, in šele pozneje (1871?), ko je prešel v kmečke roke, so mu

dozidali stanovanjski del. Sprva je bil mlin v celoti ometan z grobim zaribanim ometom, pozneje so z bolj finim ometom obdali vso stavbo in jo pobelili z rumenkasto-oker apnenim beležem. Zunanjščino so tudi pozneje večkrat preurejali in belili z različnimi beleži.

Prvotno je pritlični Blažičev mlin obsegal obsežen mlinski prostor z dvema mlinskima mehanizma na kamne in stope za phanje prosa in ječmena, nato pa še prizidano vežo, črno kuhinjo in »hišo«. Po prodaji mlina je novi lastnik Dobovičnik prvotno črno kuhinjo predelal v belo in bivalne prostore razširil še na nekdanji mlinski prostor. Pogonska kolesa so bila nameščena vzdolž daljše zadnje stene ob potoku. Vhod v mlinski prostor je bil s spodnjega zatrepnega pročelja, vhod v bivalno pritličje pa z daljše dvoriščne strani. Stavba je prvotno imela somerno dvokapno streho s čopoma, kritina je bila bobrovec. Od okrog leta 1980 je občutno poenostavljena dvokapnica prekrita z opečnim zareznikom.

Današnja podoba Blažičevega mlina je kljub opuščeni mlinarski dejavnosti še vedno zanimiva. Ob našem prvem evidentiranju dediščine na obravnavanem območju leta 1992⁷⁸ smo objekt ovrednotili za kulturno dediščino. V njem ohranjeno vrednost dediščine smo ocenili na 63 % (od možnih 100 %), gradbeno ohranjenost pa na 85 % (od možnih 100 %).

Do leta 2013 se stanje ohranjenosti objekta ni bistveno poslabšalo. Še vedno ima ohranjena slikovito rezljana vrata z letnico 1871, nekaj drobnih detajlov pri obrobah oken in prvotno razporeditev notranjih prostorov.

Priporočilo: Čeprav mlin ne obratuje že več kot pol stoletja, je kot objekt z vrednostjo dediščine vreden ogleda in primeren za vključitev v turistično ponudbo Dobrne z okolico.

Današnja podoba doline mlinov ob Temnjaškem vrelcu in načrti

Podoba šestih obravnavanih od skupaj enajstih mlinov ob Temnjaškem vrelcu je danes zelo različna. Obratuje le zgornji Vovkov mlin, medtem ko so ostali zaradi dotrajanosti v mirujočem stanju (spodnji Vovkov mlin), ohranjeno imajo le mlinsko stavbo (Gregorjev, Petračev in Blažičev mlin), Sedevškov mlin je ohranjen le kot razvalina, za nekaterimi pa se je njihova sled v prostoru že povsem zbrisala (Lamperški, Arnčekov, Potoški, Kenžárjev in Rebernikov mlin). Toda kljub raznoliki usodi mlinov v »dolini mlinov« so sedanje oblike vključevanja mlinov v ponudbo turistične Dobrne povsem spodbudne. Zelo smiselno bi bilo označiti lokalitete obstoječih in podrtih mlinov z usmerjevalnimi in pojasnjevalnimi ta-

Lokovina 36, Vovkova domačija in pogled na spodnji del doline mlinov (foto V. Hazler, 29. 6. 2013).

⁷⁸ Prav tam, str. 128.

blami ter še dodatno razviti mlinarske in turistične dejavnosti na Vovkovi domačiji. Ta postaja osrednji dejavnik t. i. kulturnega turizma, saj na domačiji že leta potekajo različna družabna srečanja, kot je bila na primer leta 2007 »Mlinarska nedelja«. Priložnosti za različne oblike dopolnilnih dejavnosti kmetije, med drugim tudi turizma, je več, in del teh Vovkova družina že izvaja. Za nadaljnji razvoj bi bila smotrna izdelava akcijskega programa razvoja, ki bi z vidika različnih strokovnih področij začrtala razvojno pot in vsebinsko obogatila prizadevanja na področju dobriškega turizma.

VIRI IN LITERATURA

- Bezenšek, Elizabeta, Lukman, Matic, Rožanski, Sara: *Ob bistrem potoku bil je mlin*. Frankolovo: Osnovna šola Frankolovo, 2008 (raziskovalna naloga, mentorica Štefka Iršič).
- Bogataj, Janez: *Domače obrti na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989.
- Fister, Peter et al.: *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Zavod za prostorsko planiranje, 1993.
- Fister, Peter et al.: *Glosar arhitekturne tipologije*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Zavod za prostorsko planiranje, 1993.
- Grden, Mojca, Brodar, Marinka, Ribič, Marija: *Iz doline nekdanjih mlinov*. Mlinše: Kulturno društvo, Medgeneracijska skupina za kakovostno starost Mlinček, 2010.
- Hazler, Vito, Hazler-Papič, Milena, Pajer, Andrej: *Gradnja v vaškem prostoru celjskih arhitekturnih krajin*. Celje: Raziskovalna naloga v okviru projekta Arhitekturne krajine in regije Slovenije, 1993 (tipkopis, dostopno v Osrednji knjižnici Celje).
- Hazler, Vito: *Konservatorski program za obnovo Sorževe domačije, Polže 1, 2. faza: Obnova mlinarjeve stanovanjske hiše, Polže 2*. Celje: Zavod za varstvo kulturne dediščine Celje, 1999 (tipkopis, dostopno na ZVKD Slovenije, Območna enota Celje).
- Hazler, Vito: *Nekoč grajski, danes Krofnov mlin. Študija obnove kulturnega spomenika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2011.
- Hohnc, Tanja et al.: *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Dobrna*. Celje: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje, 2008.
- Hohnc, Tanja et al.: *Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Velenje*. Celje: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje, 2008.
- Horvat, Marina, Šteger, Katja et al.: *Dediščina mojstrov in obrtnikov Dobrne*. Dobrna: Osnovna šola Dobrna, 2002 (raziskovalna naloga v okviru projekta Mladi za napredek občine Vojnik in občine Dobrna, mentorica Lea Sreš).
- Jeranko, Brane: Čudno razglašanje spomenikov. Na Dobrni izsiljeni seznam etnoloških kulturnih spomenikov. *Novi tednik*, 7. 2. 2004, str. 17.
- Jeranko, Brane: Polževa obnova doline mlinov: v dolini blizu Dobrne zanimiva turistična priložnost. *Novi tednik*, 29. 1. 2004, str. 36–37.
- Jordan, Božo: Vinska Gora. Zapisek iz planinskega dnevnika. *Planinski vestnik* 84, 1984, št. 11, str. 495–496.
- Kovačec Naglič, Ksenja: Predstavitev Zbirnega registra nepremične kulturne dediščine in etnološke dediščine v njem. *Glasnik slovenskega etnološkega društva* 41, 2001, št. 3, 4, str. 12–16.
- Kovše, Špela, Podkrižnik, Anja, Tovornik, Iza: *Ljudske pripovedi na Ljubečni*. Celje: Osnovna šola Ljubečna, 2009 (raziskovalna naloga v okviru projekta Mladi za Celje, mentorica Mateja Samastur).
- Landeskuranstalt Bad Neuhaus bei Cilli in Steiermark*, Graz: samozaložba, 1908 (okrog).
- Natek, Milan: Vodno omrežje v Spodnji Savinjski dolini in njena uporaba za mlinarstvo in žagarstvo. *Celjski zbornik* 11 (1967), str. 143–188.
- Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Th. 8, Das Dekanat Neukirchen. Mit den Pfarren St. Leonhard in Neukirchen, St. Bartholomä in Hohe-neck, Maria Himmelfahrt in Doberna, St. Peter und Paul in Weitenstein, St. Martin im Rosenthale, St. Joseph in Sternstein, St. Judok am Kozjak und U. L. Frau in Kirchstätten*. Marburg: Selbstverlag, 1893.
- Orožen, Janko: *Celje z zaledjem*. Celje: Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celju, 1948.
- Orožen, Janko: *Dobrna. Preteklost in sedanost zdravilišča, kraja in okolice*. Dobrna: Zdravilišče Dobrna, 1975.
- Orožen, Janko: Donesek k zgodovini Dobrne. *Celjski zbornik* 5, 1960, str. 280–291.
- Orožen, Janko: *Gradovi in graščine v narodnem izročilu. 1. Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*. Celje: samozaložba, 1936 (o Kačjem gradu pri Dobrni).
- Orožen, Janko: *Oris sodobne zgodovine Celja in okolice. 1941–1979*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1980.
- Orožen, Janko: Paški Kozjak. Zemljepisni in zgodovinski oris. *Celjski zbornik*, 16, 1974, str. 337–370.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. 1. in 2. del*. Celje: Kulturna skupnost Celje, 1971.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. Kratka zgodovina Celja in okolice*. Celje: Olepševalno in turistično društvo Celje, Celjska turistična zveza, 1967.

- Orožen, Janko: *Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji*. Celje: Agens, 1971.
- Petek, Romari: Dolina mlinov – dolina spominov. Novi tednik v vašem kraju. Nekoč se je na meji med dobrnsko in velenjsko občino vrtele trinajst mlinskih koles, danes le še eden. *Novi tednik*, 26. 10. 2007, str. 17.
- Petek, Romari: Dolina mlinov končno tudi melje. Turistično društvo Vinska gora in občina Dobrna sodelovali pri obnovi mlinov. *Novi tednik*, 7. 9. 2007, str. 17.
- Petek, Romari: So mlini na Dobrni dovolj zanimivi? *Novi tednik*, 1. 8. 2006, str. 15.
- Podpečan, Mitja, Felicijan, Klavdija, Črep, Vojko: *Dobrna – izleti v okolico*. Dobrna: Osnovna šola Dobrna, 1995 (raziskovalna naloga Mladi za napredek Celja, mentorica Lea Sreš).
- Premšak, Marlen: Dolina mlinov, zidanice, vinske poti, krajinski park... V občini Dobrna nameravajo načrtno skrbeti za svoje podeželske znamenitosti. *Večer*, 4. 3. 2000, str. 13.
- Premšak, Marlen: Sedem zaščiteneh objektov. V občini Dobrna so določili etnološke spomenike lokalnega pomena. *Večer*, 2. 3. 2004, str. 16.
- Steierm: *Landes Curanstalt Bad-Neubaus. Landeskuranstalt Bad Neubaus bei Cilli in Steiermark*. Graz: Selbstverlag, 1908 (okrog).
- Stopar, Ivan: *Dobrna*. Motovun: Izdavačka radna organizacija »Motovun«, 1986.
- Stopar, Ivan: *Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1982.
- Struna, Albert: *Vodni pogoni na Slovenskem*. Ljubljana: Knjižnica Titovih zavodov »Litostroj«, 1955.
- Thatherr (baron): *Fremdenführer von Cilli und Umgebung. Und Wegweiser nach den Sulzbacher Alpen. Mit besonderer Berücksichtigung der nahen Curorte Neubaus, Sauerbrunn, Tüffer und Römerbad*. Cilli: Theofil Drexel, 1875.
- Timer, Marta, Kunstelj, Marta et al.: *Konservatorski program za prenovo Vovkovega mlina*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 1993 (projektna naloga pri predmetu Etnološko konservatorstvo, mentor Vito Hazler).
- Titl, Julij: *Vodni mlini in mlinarstvo v Slovenski Istri*. Koper: Lipa, 1988.
- Verdel, Suzana, Žagavec, Katarina, Pungartnik, Mojca: *Doline mlinov na potokih južnega dela Paškega Kozjaka*. Dobrna: Osnovna šola XIV. divizije Dobrna, 1991 (raziskovalna naloga, mentorica Lea Sreš).
- Vohar, Barbara, Špegel, Lucija et al.: *Vodna učna pot Dobrna*. Dobrna: Osnovna šola Dobrna, 2009 (turistična naloga, mentorica Sonja Špegel).
- Woerl, Leo et al.: *Führer durch Bad Neubaus bei Cilli in Untersteiermark. Mit Karte der Umgebung*. Würzburg: L. Woerl, 1894.
- Žontar, Majda: *Mlini na Gorenjskem. Katalog razstave Gorenjskega muzeja*. Kranj: Gorenjski muzej, 1974.

SPLETNI VIRI

Dolina mlinov – Terme Dobrna

Vir: <http://www.termes-dobrna.si/razvedrilo-sport/pohodniske-poti/dolina-mlinov/> (16. 6. 2013).

Izleti – Terme Dobrna

Vir: <http://www.termes-dobrna.si/razvedrilo-sport/izleti/> (16. 6. 2013).

Pohodniške poti – Terme Dobrna

Vir: <http://www.termes-dobrna.si/razvedrilo-sport/pohodniske-poti/> (15. 6. 2013).

Sprehajalne poti – Terme Dobrna

Vir: <http://www.termes-dobrna.si/razvedrilo-sport/sprehajalne-poti/> (15. 6. 2013).

Turistična kmetija Soržev mlin – Terme Dobrna

Vir: <http://www.termes-dobrna.si/razvedrilo-sport/izleti/turisticna-kmetija-sorzev-mlin/> (16. 6. 2013).

Vovkov mlin

Vir: http://www.slovenia.info/?kul_zgod_znamenitosti=10678&lng=1 (10. 6. 2013).

Vovkov mlin spet ropota

Vir: <http://www.preberi.si/content/view/250310-Vovkov-mlin-spet-ropota.html> (12. 6. 2013).

TERENSKI ZAPISKI

Hazler, Vito, TZ – 28. 8. 1992.

Hazler, Vito, TZ – 10. 5. 1993.

Hazler, Vito, TZ – 9. 9. 2011.

Hazler, Vito, TZ – 29. 6. 2013.

S U M M A R Y

Mills on the Temnjaški vrelec stream at Lokovina pri Dobrni

Dobrna with its surroundings has for centuries been known for its thermal springs and spa tourism. As such it was already in the past included in overall or thematic presentations as a spa and tourism resort of growing recognition. Its traditional significance also rests on the famous Snake (Dobrna) Castle as well as other mansions and castles, big-estate posts and luxurious villas, with the attractive but decaying Villa Ružička as Dobrna's major architectural landmark. As a rule, these prominent buildings never stood alone but were part of a diversified architectural and above all economic structure, which was more or less also marked by ordinary residential and agricultural buildings ranging from households to a wide array of animal-breeding and processing plants. The Dobrna area covers a very variegated, at some places distinctly mountainous surface. Numerous wide and narrow gorges, ravines and valleys are criss-crossed by brooks and small rivers, which the privileged class and later also the majority population densely lined with processing plants, such as water mills and saw-mills. Only a few of these have been physically pre-

served to date and many more in narrative tradition.

The best preserved as well as continually functioning (especially water) mills stand on the Temnjaški vrelec stream, which springs from under the village Loke west of Dobrna, makes its way through a gorge and a somewhat wider valley, past the ancient Dobrna Castle, into the Pirešica stream.

From the upper section to its outflow, the locals say, there were once thirteen water mills that farmers used for either their own purposes or for their clients. Standing from upstream downwards were the Gregor, Petrač, Sedevšek, Vovko (upper I) brick and Vovko (lower II) wooden mill, as well as the Blažič, Gorjanc, Breclj, Lamperček, Arnček, Potok, Kenžár and Rebernik mills. In the last twenty years, only the upper six water mills still have mill buildings standing, whereas the two Vovko water mills have also preserved mill mechanisms, the lower one even stampers. Several years ago, the upper Vovko water mill was prepared for grinding and today, the mill itself, as well as the Vovko homestead, attracts an ever-growing number of hikers, trekkers as well as guests of Dobrna thermal spa resort.

Given the above and considering the first-rate possibilities for their development, the water mills on the Temnjaški vrelec stream provide a source of new supplementary farming activities and especially a basis for planning various forms of sustainable and cultural tourism.